

Starjejšyny list

2018/10

žyłow

Witaj-kólebka

W lěše 1998 smy w Dolnej Łužycy z modelowym projektom Witaj® startowali proces rewitalizacije dolnoserbkeje rěcy a smy stwórili zaklad za celostny koncept pšiswójenja serbskeje rěcy wót góletkownje až k abiturje, a to w Bramborskej a Sakskej.
01. měrca smy ten jubileum w Chóšebuzu wówswésili. Žísi z naých žiśownjow a chor Dolno-serbskego gymnazium su swěžeńske zarědo-wanje wobrubili.

wudaše: nalěše 2018/10

wudawař: Serbske šulske towarzystwo z.t.

Postowe naměsto 2

02625 Budyšyn

tel.: 03591 550216/faks: 03591 550220

info@sorabischer-schulverein.de

www.sorabischer-schulverein.de

zagronitej redaktorce: Marja Jaworkowa/Monika Süßowa

tel.: 03591 550215

dolnoserbski pšełožk: H. Kutšankowa

fota: SŠT, M. Helbig

© 2018 Serbske šulske towarzystwo z.t./Sorbischer Schulverein e.V.

Lube starješe, stare nany a mamy,

woglédajšo přednu web-stronu SŠT z. t. Toś ten online-projekt jo wažna kšaceń za dalše efektiwizérowanie píswojenja serbskeje rěcy na zakłaże modelowego projekta Witaj®. Pójčo z nami na dyrdakojsztwo z Majku, Florianom, Leńku a Karlom!

www.dyrdomdej.de

Co Was wóćakuj?

Comy wótkublarkam, wótkublarjam a Wama, lubej starješej, daś taki želowy rěd do rukowu, až móžošo z pomocu našoga materiala źisi efektiwnjej rěcneje spěchowaś a projekty pšewjasć, kótarež se zložuju na temy wobswěta źisi. Móžošo sebje teke ku kuždej zabérje wušišćaś bogaše ilustrerowane želowe ɻopjena, wustšigaś a ze žísimi basliš graşa abo z pomocu pšedlogow zachopiš licyš. Toś ten online-projekt comy dlujkodobnje poňiš z wopšimješami. Nazgónite wótkublarki nas pódperuju. Pózdzej góže se teke spiwańska k spěchowanju rěcy k dispoziciji stajaś. Projekt spěchujo Załožba za serbski lud.

Na toś tej web-stronje stoj interakcija, komunikacija a rozšyrjenje serbskego słowoskłada (dolnoserbska wersja se pšigótuo) źisi a jich wobswěta w srježišću. Jadnotliwe wótkublańske wobluki maju didaktisku funkciju.

Wjele radosći pší přednem wirtuelnem rozwjaselenju w serbskej rěcy za pšedšulske źisi!

Waša

Ludmila Budarjowa
Ludmila Budarjowa
předsedarka Serbskego šulskego towarzystwa z.t.

Wopšimješe:

20 lět modelowy projekt Witaj®, Ludmila Budarjowa	2
Wěcejrěnosć ako šansa, 1. žel, dr. Jana Šołćina	4
Ptaškowa swajžba 2018 w žišowni, Witaj-žišownja „Villa Kunterbunt“ Chóšebuz	8
Graşa k spěchowanju serbskeje rěcy w žišowni a doma	11

20 lět modelowy projekt Witaj®

Ludmila Budarjowa

Pó 20 lětach jo modelowy projekt Witaj® nabył regionalneje, krajneje a europskeje dimensije. Zajm za ranu dwójo- a wěcejrěnosć njepšíběra jano mjazy nimskimi a serbskimi starjejšimi, ale teke mjazy wědomnostnikami – wót rěcywědnikow pšež sociologow až k neurologam – pó celem swěše. Mjaztym słuša Witaj® sobu k objektam mjazynarodnego slěženja. Tak su wědomnostniki zwěscili, až wutwórijo se plagóleša, kótarež wuknjo južo wót naroda paralelnje dwě rěcy, jadnučka neuronalna seš za wobej a samo za dalše rěcy. Togodla nawuknjo góle póżdžej zlažka hyšći dalše rěcy. Wuknjo-lic pak góle akle w šulskem starstwje drugu rěc, wutwórijo se k tomu dalšna neuronalna seš a z tym jo nawuknjenje drugeje resp. dalš-

nych rěcow wó wjele sprocniwjěje a wobšežnjejše. Z teje pšicyny jo Serbske šulske towaristwo proces pšíswójenja serbskeje rěcy w swojich kublaniščach zachopiło w góletkowni, a to na zakłaže metody imersije, to groni zanurjenja do serbskego wobswěta. Rěc ga jo nejwažnejše identifikaciske znamje Serbow. Z njeju pósřednjamy teke serbsku kulturu a natwarjamy zrazom emocionalny póségi mjazy wobyma. Wósebnjejšu rolu graju how starjejše a dalše swójzbne. Wóni su žísam pšíkład a rozsužiju, kótare wótkubłanje jo za nje to nejpšígónnejše a kak daloko je pší tom pódpreruju.

Mjaztym wuce nas 20lětne nazgónjenja, až jo pšeliš wažne, až wótkubłarki a wótkublarje z kuždym gólešim z wjelikeju pšíchynosću a korektnje a konsekwentnje se serbski rozgranjaju. Dopołna imersija jo kluc našogo wuspěcha. Písamem mimo wuwzeša nawuknu žísi w našych serbskich žíšownjach starstwoju a jich zamóžnosćam wótpowědujucy serbsku rěc na maminorěcnem niowowje. Wóni mógu se w šuli pó koncepcji 2plus zarědowaś do

rěcneje kupki 1, rownož až póchada na pš. w Ralbicach 52% žíši z narodnje měšaných familijow, Žož pšecej serbski njepowědaju. We Wotrowje jo ten póżel samo 57%. Bóžko pak pšecej hyšći někotare starjejše se bóje, až jich góle w šuli njebužo móc serbskorěčnej wucbje slědowaś, až změjo z togo njelěpšyny. Togoda wobstawaju na tom, až jich góle se zarědujo do rěcneje kupki 2 abo samo 3.

W našych Witaj-žišownjach Górnje a Dolneje Łužycē póchadaju žíši písiamem mimo wuwzeša z nimski powědajucých familijow. Pšed za-stupom do šule toś te žíši starstwoju wótpowědajucy serbsku rěc w dalo-kej měrje rozměju a někotare krotke sady powědaju. Wóni su njemało gjarde, až su ako Witaj-žíši něco wó-sebnego, dokulaž se mimo rěcy teke identificeruju ze serbskim abo dwójorěčnym wobswětom a dokulaž su za druge akle w šuli serbsku rěc wu-knjece žíši pšíklad.

Proces písivójenja serbskeje rěcy wježo se na šulach w Bramborskej na zakłaže bilingualneje wucby we Witaj-rědownjach abo -kup-kach na rozdželný part dalej. W Sakskej písivójuju abo rozšyrjuju

sebje wukniki rěcne zamóžnosći na zakłaże koncepcije 2plus abo z pomocu serbščiny ako cuzeje rěcy. Taki celostny a dalewjedicy koncept písivójenja serbskeje rěcy lubi pak jano wuspěch, gaž se w dowěrnem zgromadnem žěle wšich wobželonych do statka stajaju, pše-dewšym ze starjejšimi a pedago-giskim personalom, z gmejnskim abo měšćanskim parlamentom, ze serbskimi a dwójorěčnymi instituci-jami, ze Założbu za serbski lud a nic naslědku ze zagronitymi politikarja-mi a písilušnymi ministarstwami.

Weto njamóžomy janu z pomocu Witaj® procesoju asimilacije serbske-go luda zadoraś. W pšírownanju z drugimi narodnymi mjeňsyna-mi trjebamy wěcej zjawných serbskorěčnych rumow z pomocu rozgłosa, telewizije, modernych me-dijow, wósebnje z rozšyrjenim digi-talnych pórucenjow.

Wěcejrčnosć ako šansa, 1. žěl dr. Jana Šołcina

Ze zawježenim projekta Witaj w lěše 1998 jo se nałożowało innowatywny rěčny koncept, kótaryž jo se zamógl jako wuspěšny model písowjenja rěcow we dwójorēcnej Łužycy w slědujucich lětach etablérowaś. Na zachopjeńku jo był konciperoowany ako projekt rewitalizacji za žísece dnjowne objekty w stronach, źož se serbščina lěbda hyšći nałożujo. W běgu mało lět pak jo se teke pésajžíl w regionach, w kótarychž jo serbščina hyšći we wšednem žywjenju prezentina ako wobchadna rěc. Witaj stoj žinsa za celostnu kublański koncepciju, pónkótarejž w Górnjej ako teke w Dolnej Łužycy bilingualne písowje-

nje rěcow se realizěrujo a pósřednjenje komunikatiwnych kompetencow se zaměrnje spěchujo.

Projekt Witaj mamy zarědowaś do wuwišowych procesow individualneje a towarišnostneje wěcejrčnosti, kótarejž wupominanja a potenciale su se intensiwnje pšepytowali a

wobšyrne wopisowali. Dwójo- a wěcejrěnosć jo mjaztym wjelebocne slěžarske pόlo, kótarež jo kompleksnje ako teke emocionalnje wobsajone. Z pšašanjamia dwójo- a wěcejrěnosći zaběraju se slěžarje někotarych wědomnostnych disciplinow, mjazy drugim neurologi (na pś. „Co se stawa w mórgach z dwěma rěcoma abo z někotarymi rěcamy?”), psychologi (na pś. „Kótare emocije, nastajenja, pśedsudki, tšachy atd. wobwliwuju dwójo- a wěcejrěcne wótkublāje?”), rěcywědnički (na pś. „Kak dwě rěcy abo někotare rěcy se mjazy sobu wobwliwuju?”), didaktikarje (na pś. „Kótare koncepty pśiswόjenja a nawuknjenja rěcy resp. rěcow su pód šulskimi wuměnjenjami efektivne a realizērujobne?”) a tejerownosći wurostuju z nich rěcipolitiske, rěcypšawniske abo góspodarske pšašanja (pśir. Cathomas/ Carigiet 2008, 5). Mjaztym zaběra se wósebnia wědomostna disciplina – edulinquistika – ze specifiskimi pšašanjami

bi- a multilingualnego rěcnego wótkublāja. Dokulaž som južo na kompleksnosć a wjelebocnosć dwójo-

a wěcejrěnosći pokazała, by kšela w pśedlažecem pśinosku zasadne wugronjenja ako teke wubrane slěžarske wuslědky pšeptytowanow we formje tezow pόdaš, kótarež by mógali na pšíkład starzejšich w tom pόgnuaš, swoje źiši za projekt Witaj pśipowěžeš a jim z tym dwójo- a wěcejrěcne kublāje zmóžniš.

1. Dwójo- a wěcejrěnosć měla se tak jěsno ako móžno spěchowaš

Pšecej wěcej źiši wótrosćo pōcelem swěše z wěcej ako jano jadneju rěcu. Wósebnje w přednych lětach žywjenja mógu wóni drugu rěc pśisamem rowno tak lažko wuknuš ako swóju maminu rěc, dokulaž su mechanizmy pśiswόjenja pódobne. Toś to dopóznaše njejo nowe. Pšecej wěcej starzejšich wiži togoda šansu we tom, až jich góle dwójo-

abo wécejrčnje wótrosćo. Raži wóni togodla pśedšulske pórucenja za nawuknjenje dalšnych rēcow pśiwzeju, derje wěžecy, až jich žísi w żywjenju nikula wécej tak lažko wšake rēcy njenawuknu. Se wě, až su teke w dälkich krajach powědane cuze rēcy pówabne a ako pórucenja za nawuknjenje atraktiwnie. Ceło wědobnje pak zajmujo se wjele starzejšych za we dwójorčnej Łužycy prezentnu a z dľukkeju tradicuju w regionje zwězanu mjeňšinou rēc – serbščinu - a wużywa južo w žišowni wótpowěd-

ne pórucenja.

2. Individuelne rozdžele mjazy žišimi eksistēruj a su pśirodne

„Jo dopokazane, až maju žísi rozdželne biologiske wuměnjenja za nawuknjenje rēcow“ (pó: Cathomas/Carigiet 2008, 19). Toś te rozdžele nastupaju na pśikład wobdarjonosć za rēcy, tejerownosći spěšnosć wuknjenja, dar zapšimowanja a rēcnu inteligencu. Wuspěšne wuwiše dwójo- a wécejrčnosći wótwisuju wót wósobiny, zamóžnosći a wobdarjonosći za nawuknjenje rēcow, ale teke wót stimulérjucego wobswěta za wuknjenje, kótaryž se wósebnje wót starzejšych, pśijašelow a swójžbnych pomina wótwórjonosć napšešiwo rēcam. Nejlépšy zaklad za wuspěšne dwójo- a wécejrčne wuwiše su stakim dobre rēcne pśikłady, radosć na powědanju, pozitiwnie dožywjenja z rēcu ako teke pówabki ku komunikaci ji we dwěma abo we wécej rēcach. Góle trjeba we wšednem żywjenju ceło „pśirodne gózby“, aby wuknjenu rēc dožwiło a mógało ju nałożowaś, a to z jomu znatymi wósobami, na pśikład z pśijašelkami a pśijašelami, pśi grajkanju, z wótkubłarku w žišowni, doma z familiju a teke ze znatymi. Togodla jo pozitiwnie nastajenje wšich žísi wobdawajacych wósobow napšešiwo dwěma

rěcoma abo wěcej rěcam ako teke we wšednem žywjenju prakticero-wana dwójo- a wěcejrěnosć (to gro-ni socialna relewanca drugeje rěcy) wažny zaklad. Tam, žož žywa dwójrěnosć w familiji abo w regionje (wěcej) njejo prezentna, jo wutwó-rjenje kontaktnych situacijow z góro- resp. dolnoserbščinu a sensibel-ne wobchadanie z rěcoma wósebnje wažne.

3. Dwójo- a wěcejrěnosć źisi za-sadnje njepěspomina

Fleksibelnosć našich mórzgow jo tak wuwita, až mózo městno za nje-licobne rěcy póstajaś. Mimo togo su wšake wobłuki mórzgov pši wuknje-nju rěcow rownocasne aktiwne. Pó nejnowých pšeptytowanach su wóni pak wěcejrěnosći dla pšedewšym pótom pšeptomane, gaž su z chao-som a njepórědom konfrontěrowane (teke tam 21). Wuspěšne písowjenje rěcy funkcioněrujo pótom, gaž se pó wěstem pórěže a strukturěrowanej wašni pšewježo, kótarež góle mózo

rozměš. Narownanje ze słuchokni-głami a filmami pši tom jano želnje pomaga. Rěc napšawdu wuknuš mózo góle jano pšez aktiwne wob-chadane z rěcu a pšez komunikaci-ju z drugimi wósobami. A toś dejali rěc teke napšawdu wobkněžyś a ju „pširodne“ nałożowaś. Wuski, emo-cionalny zwisk k rěcy mózo pótomastaś, gaž se góle na pšíkład teke we njej troštujo a změrujo a se pší-chylnosć jomu napšešiwo werbalnje zwuraznijo. (pókšacowanje slědujo)

Foto na bokach 2-7 su nastali na swěženju
20 lět Witaj® 01.03.2018 w Chóšebuzu.

Ptačkowa swajžba 2018 w žišowni

Witaj-žišownja „Villa Kunterbunt“ Chóšebuz

Dla cogo dejali južo w decembrje myśliš na ptačkowu swajžbu? Naša serbska kultura ma telik rědných nałogow, kótarež by my kšeli wšykne raži zgromadnje z Wami wówswéšiš. Pšecej pak njamóžomy take swéženje w kradu wjelikem wobłuku (ze starjejšimi, starymi starjejšimi a písjaśelami) wówswéšiš. Tenraz pak su sebje wótkublarki žycyli, aby Wy ako starjejše žišownje Villa Kunterbunt mógali wjelerakosć nałoga ptačkoweje swajžby sobu dožyiš. Toś su nazbérali a napisali předne myсли za tšojeńko, na pś., až su žiši jadnotliwe spiwańka pšecej zasej wósebnje rad słyszałi a teke južo sobu spiwali. Toś

te spiwańka su stakim dejali se jawiš w tom tšojeńku. Da-lej take małe myški se pšeliš rad pógibuju a teke to jo de-jało byś móžno. Tak su wokoło wšych tych wěcow, kótarež su kšeli sobu zapśimjeś, napisali tšojeńko.

Z pšawidłownym wóspjetowanym su žiši nawuknuli swoje teksty tak pódobnje ako gronko k blidoju abo spiwańko. Wótkublarki su pšezwucowali

jadnotliwe sceny a su ze žišimi tam a zas wóspjetowali jich sady. Někotare žiši su swoje role samo doma ze starjejšimi pšepowědali. Dobry pódlański efekt jo był, až jo serbska rěc tak teke była sobu doma.

Pótom su wšykne žele tšojeńka gromadu zestajali. Na jadnej probje su žiši byli napšawdu dobre w swojich rolach. Z wjelikeju radoscu a teke z koncentraciju su pokazali, až to njejo było zwucowanje w zmysle nawuknjenja programu, ale pšecej zasej se wóspjetujuce graše tšojeńka.

Pótom jo se bližył žeń swéženja. Kołowokoło su wšykne druge kolegowki domu pšigótowanja za

swěžen dokóncowali. Su ga teke musali se staraš wó sélne derjemše. Pší tom njejo jano šlo wó wupyšnjenje, wó kwjerlowanki a góruce wino, ně, teke předne rozgrona ze starjejšimi su na takem dnju wažne. Wšykno jo funkcioněrowalo.

Wšykne gósči su grajarjow wence wóčakowali. Pód pawiljonom jo bylo natwarjone małe jawiščo a pó lubem wuwitanju pšež M. Drinkmannowu su žíši móglí pokazaś, co su nazwucowali.

Pšepšosone ga njejsu jano byli starjejše a stare starjejše, ale teke naš ptaškowy pórik, kótaryž jo se rowno akle wopóznał. Wobej stej kazanej na samsku swajžbu a pytatej něnto

dar. Ideja, dariš zagłówk, jo dobra mysl. Ale wótkul za to braś pjerje? Stakim wudajo se naš pórik na drogu na burske byše a wónnej dostanjotej pomoc wót ježa, wót sykorki a wót kackow. Až ku swajžbje jo wšykno wobstarane a tak móžotej wobej wjasele sobu swěšiš a póroju wjele dobrego žycyś.

Na talarjach, kenž stoje na woknowej delce, namakaju žíši pjaconu „sroku”. Se wě, až teke njesmějo felowaš staroznate spiwańko „Federalala” wó ptaškowej swajžbje, kenž swěžeń zakóncyjo.

Jo bylo kradu gnujuće pšiglědowaś, kak su žíši pší programje se culi. Su byli gjarde na to, co su pokazali a wósebnje wažne jo jím bylo, až su mama, nan abo teke starka a starki pšiglědowali.

Něži tísí tyženje pózdzej som hyšći raz ku žíšam teje kupki woglědała, kótarež su pokazali ten program. Pší tom som zwěščila, až su pšecej hyšći na njen myslili. Z wjasołošću su wótkublarki wulicowali, kak su žíši se pseměnili a kak derje su sobu gó towali. Póstupy, kótarež su se naraz pokazali, su byli wobžiwanja gódne, a samo te małučke myški su se wěrili pšed starjejšimi rejowaś, spiwaś abo samo do mikrofona powědaś.

Jo spomnješa gódne wižeś, z

kótarym pilnowanim su žísi na programje ze swojeju figuru žywe. Wóni se zažywiju do swójch rolow a je tak jěsno njewótpołożyju. Hyšci wjele dnjow pódzej su wótkublarki woglédowali, co su žísi gronili, gaž su glédali z woknom. "Tam su zasej te carne ptaški, te wrony. Ja som teke wron, tak ako na ptaškowej swajžbje, kra, kra ..."

A su byli hyšci někotare dalšne pšikłady, kak taki program na žísi se trajnje wugbajo. K tomu pšízo, až wóni rěc wjele intensiwnjej dožywju a ju pótom aktiwnje nałożuju.

Sco byli 25.01.2018 teke na ptaškowej swajžbje w žíowni Villa Kunterbunt? A teke Wy sco wótkublarkam pó programje gronili, až jo se Wam spódobało? Pótom se Wam tejerownosći wužekujom, to ga njejo janowjelika chwalba za žísi, ale teke za wótkublarki.

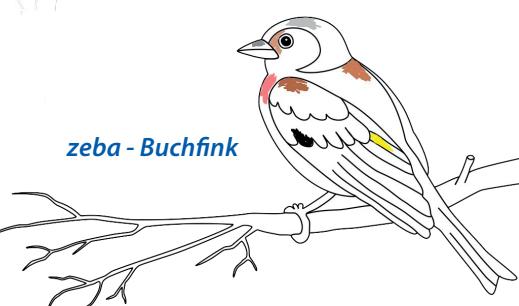
Dla cogo to wšykno wěm, rownož až kuždy žeń w tej žíowni nježélam?

Som směla wótkublarki pšiastaň tšojeńka pšewózowaś a som pši pšedstajenju była pódla. Jo bylo spomnješa gódne wižeś, kak su wótkublarki žíšam temu z entuziasmom zbližyli. Wuspěch

swěženja motiwěrujo a žísi, starjejszych a wótkublarki wusčej zwězju.

Slědkoju se wjaselimi, až móžomy groniś, až su žísi pšez pilne žělo a pódpru dožywili kšasny žeń a su měli pši tom wjele wjasela a to ga jo pšecej hyšci to nejwažnejše.

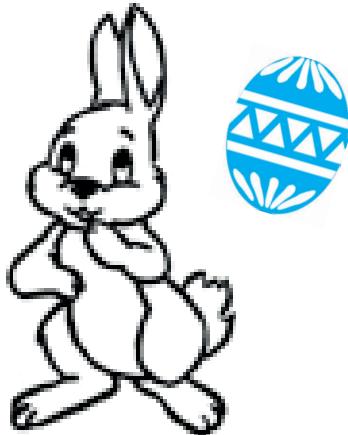
Mila Zachariasowa

Graša k spěchowanju serbskeje rěcy w žišowni a doma

WUCHACK JO GNAŁ

Wuchack jo gnał psez tšawu,
jo měl něco we měšku.
„Pokaž luby wuchacko,
lěc ga za mnjo něco jo?”
„Pokazaś to njam’gu sí,
sam źi glēdat, pytat źi!”
„Pytam how a pytam tam,
prědne jaja južo mam.”
„Su za tebje, góletko!”
„Měj žék, luby wuchacko!”

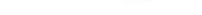
Gronko k blidoju

Wuchac, wuchac jatšowny,
bójaznik ga njejsy ty!
Pśinjas k jatšam jaja how,
kuždy ned sí lubujo.
Pip, pip, pip dobrý apetit.

Kórb z jatšownymi jajami se pšewalijo

Žiši sejže na stołach w krejzu. Kužde góle ma laminěrowany wobraz wokoło šyje wopowjesony, na kótarež jo namólowane jadnobarwne jajo. Jadno góle stoj we srjejži mimo stoła.

Pó gronku: „Z jatšownego kórbička wupaduju zelene jaja”, deje wšykne žiši, kótarež maju zelene jajo wokoło šyje wopowjesone, stanuś a sebje nowe městno pytaś. Teke góle ze srjejži dej se procowaś wó městno. Na rěže jo něnto to góle, kótarež njejo městno dostało.

Gaž góle we srjejži groni: „Z jatšownego kórbička wupaduju wšykne jaja”, stanu wšykne žiši a pytaju sebje nowe městno.

Město zelene mógu se teke slědujuce zapšimjeśa zasa-jjaś: cerwjene, módre, žołte abo teke dypkate, smužkate, pisane, kšickate, kringeliškate atd.

